

ՀԵՏԱԶՈՏԱԿԱՆ ԱՇԽԱՏԱՆՔ

Թեմա՝ Պատմելու ուսուցումը տարրական դասարաններում

Հետազոտող ուսուցիչ՝ Ֆահրադյան Անի

Դպրոց՝ Ոսկեվազի Երվանդ Դանիելյանի անվան միջնակարգ դպրոց

Բովանդակություն

Ներածություն.....	3
1. Պատմելու տեղն ու դերը մայրենիի դասընթացում.....	5
1.1 Պատմելու ուսուցման դերը մայրենիի դասընթացում.....	5
1.2 Պատմելու տեսակները.....	8
1.3 Աշակերտների ունեցած դժվարությունները պատմելու գործընթացում.....	14
Եզրակացություններ	26
Օգտագործված գրականություն	27

ՆԵՐԱԾՈՒԹՅՈՒՆ

Հետազոտության արդիականությունը:

Տարրական դասարաններում մայրենիի դասի գլխավոր ու հիմնական նպատակներից է բանավոր խոսքի զարգացումը, մասնավորապես՝ պատմելու ուսուցումը: Պատմելու ուսուցումը մատաղ սերնդի աշխարհայացքի ձևավորման, մտահորիզոնի ընդլայնման, գեղագիտական ճաշակի, բառապաշարի հարստացման, մաքրման, ընդարձակման կարևորագույն միջոցներից մեկն է:

Տարրական դասարաններում թեմայի ուսումնասիրման հիմնական նպատակներից են՝ կրտսեր դպրոցական տարիքի երեխաների բառապաշարի հղկումն ու զարգացումը, ընդլայնումն ու հարստացումը, խոսքի ձևավորումը, բանավոր ու գրավոր կապակցված խոսք կառուցելու կարողության մշակումը: Իսկ այդ խնդիրների արդյունավետ լուծումն անհնար է՝ առանց պատմելու կարողության ձևավորման:

Հետազոտության նպատակը տարրական դասարաններում աշակերտների մեջ պատմելու կարողության ձևավորման ուղղությամբ տարվող աշխատանքների ներկայացումն է:

Հետազոտության խնդիրներն են՝

- Ուսումնասիրել և ներկայացնել պատմելու դերի և նշանակության կարևորությունը:
- Վեր հանել և ներկայացնել աշակերտների ունեցած դժվարությունները պատմելու գործընթացում:
- Ներկայացնել պատմելու կարողության զարգացման տարբեր մեթոդներ և հնարներ:
- զարգացնել երեխաների խոսքը, կամային որակները, մտածողությունը, լեզվամտածողությունը, հիշողությունը, մտահաղորդակցման և լեզվահաղորդակցման ունակությունները,
- նպաստել ուշադրության, երևակայության, անհատականության, վարքի կանոնների, բարոյական նորմերի ու որակների լիարժեք ձևավորմանը:

Հետազոտության մեթոդները: Առաջադրված խնդիրների լուծման համար օգտագործել ենք հետևյալ մեթոդները՝ զննական, խոսքային, գործնական, որոնք հնարավորություն են տվել աշակերտներին ձեռք բերել լիարժեք գիտելիքներ, հարստացնել իրենց բառապաշարը նոր սովորած բառերով, զարգացնել կապակցված խոսքը: Մեթոդներից

կիրառել ենք քառաբաժան աղյուսակը, վենի դիագրամը, խմբավորումը, ուղղորդված ընթերցանություն՝ կանգառներով, մտագրոհ, մտածի՛ր, գույգ կազմիր, մտքեր փոխանակիր, խաթարված հերթականությունը, բանալի բառը:

ԳԼՈՒԽ 1

ՊԱՏՄԵԼՈՒ ՏԵՂՆ ՈՒ ԴԵՐԸ ՄԱՅՐԵՆԻԻ ԴԱՍԸՆԹԱՑՈՒՄ

1. 1. ՊԱՏՄԵԼՈՒ ՈՒՍՈՒՑՄԱՆ ԴԵՐԸ ՄԱՅՐԵՆԻԻ ԴԱՍԸՆԹԱՑՈՒՄ

Պատմելու ուսուցումը մայրենիի դասընթացի կարևոր փուլերից է: Տարրական դասարանների մայրենիի գրքերում գետեղված են տարաբնույթ ու բազմազան ստեղծագործություններ, որոնք աշակերտները վերարտադրում կամ պատմում են, կատարում են լրացումներ, դատողություններ: Աստիճանաբար նրանց մեջ ձևավորվում են շատ կարևոր, լիարժեք և անհրաժեշտ որակներ:

Ընթերցած նյութի բովանդակության վերարտադրումը մեծ տեղ է զբաղեցնում ընթերցանության դասերին, որովհետև պատմելն ինքնին բարդ գործընթաց է, բարդ աշխատանք է: Պատմելը համարվում է բարդ աշխատանք, որովհետև այն իրականանում է բազմաթիվ հոգեկան գործընթացների միջոցով: Աշակերտները, վերարտադրելով ընթերցած նյութի բովանդակությունը, սկսում են մտածել, հիշել, երևակայել, ստեղծագործել: Աստիճանաբար նրանց մեջ ձևավորվում են հետևյալ հոգեկան պրոցեսներն ու գործընթացները՝ հիշողությունը, մտածողությունը, երևակայությունը, կամքը, ուշադրությունը:

Պատմելու ուսուցման առանձնահատկությունն այն է, որ այն ունի և՛ դաստիարակչական, և՛ ուսուցողական, և՛ զարգացնող նշանակություն, որովհետև երբ երեխան վերարտադրում է կարդացած ստեղծագործության բովանդակությունը, նրա մեջ ձևավորվում են համապատասխան որակներ:

Պատմելու ուսուցումը նպաստում է բանավոր կամ գրավոր փոխադրություններ գրելու, ինչպես նաև բանավոր կամ գրավոր շարադրություններ հյուսելու կարողությունների ձևավորմանը:

Զարգանում է աշակերտների բանավոր ու գրավոր գրագետ խոսք կառուցելու կարողությունը: Պատմելու ուսուցումը սեր և հետաքրքրություն է առաջացնում ու սերմանում աշակերտների մեջ, բավարարում է սովորողների ճանաչողական հետաքրքրությունները: Հոգաձություն է դրսևորում լեզվի նկատմամբ, աստիճանաբար աշակերտները զգում են լեզվի գեղեցկությունը, նրբերանգներն ու ինքնատիպությունը:

Պատմելու գործընթացը մեծ նշանակություն ունի նաև աշակերտների բառամթերքի ձեռքբերման, բառապաշարի ընդարձակման և հարստացման գործում Այն բառերը, որոնք սովորողների համար անծանոթ ու դժվարընկալ են, մի քանի անգամ խոսքում օգտագործելով, պատմելու ժամանակ կիրառելով, անմիջապես պասիվ բառապաշարից անցնում են ակտիվ բառապաշար, դառնում են նրանց սեփականությունը: Իսկ դրա շնորհիվ էլ կատարելագործվում և ամրապնդվում են աշակերտների գիտելիքները, ընդարձակվում է նրանց բառապաշարը: Աշակերտների բառապաշարը հղկվում և շտկվում է, մաքրվում է ժարգոնային բառերից [8, էջ 72]:

Պատմելը մայրենիի դասերին մեծ դեր ունի, որովհետև պատմելու ուսուցումը ոչ միայն մաքրում և ազնվացնում է երեխաներին, նրանց առջև փռում բնության կախարդական աշխարհի բազմազան գույներն ու երանգները, թափանցում հոգու խորքերը, այլև կապում է նրանց հողին ու ջրին, դարձնում է ազնիվ, բարի, օգնում է ճանաչել իրենց, որոշել իրենց տեղն ու դերը ընտանիքում, դպրոցում, առաջանում է ցանկություն՝ դառնալ հասարակության լիիրավ անդամ:

Դասարանում մշակված բնագրի բովանդակության վերարտադրումը կարող է ունենալ երկու կողմ՝

ա) պատմելու նախապատրաստում,

բ) բովանդակության վերարտադրում:

Երեխաներին պետք է հարցերի միջոցով նախապատրաստել պատմելուն: Իսկ այդ հարցերը այնպես պետք է կառուցել, որ աշակերտները ոչ միայն մանրամասն վերարտադրեն կարդացած ստեղծագործության բովանդակությունը, այլև կարողանան որոշել գլխավոր ու հիմնական միտքը, վերլուծեն հերոսների վարքը, կատարած գործողությունները, ճշտեն դեպքերի պատճառահետևանքային կապը:

Այս աշխատանքը երեխաների մեջ մշակում է վերլուծելու, համադրելու, հակադրելու, դատողություններ ու եզրակացություններ անելու կարողություններ, որոնք էլ կարևոր նշանակություն ունեն հետագա ուսումնական գործունեության համար:

Պատմելու ուսուցումը շատ կարևոր տեղ է զբաղեցնում մայրենիի դասերին, որովհետև այն խթանում է նաև աշակերտների ստեղծագործական

կարողությունների ձևավորմանը:

1.2. ՊԱՏՄԵԼՈՒ ՏԵՍԱԿՆԵՐԸ

Աշակերտներին կարելի է պատմել տալ մանրամասն, համառոտ, փոփոխելով, ստեղծագործելով, շարունակելով, մեկնաբանելով, ընտրովի, պատմել որպես մասնակից և որպես ականատես:

ա) Մանրամասն կամ ընդարձակ պատմել: Մանրամասն կամ ընդարձակ պատմելը պատմելու տեսակներից ամենահեշտն է, և երեխաները սիրում են կարդացած ստեղծագործության բովանդակությունը վերարտադրել մանրամասնորեն, նույնիսկ ավելացնում են այլ մտքեր:

Որպեսզի աշակերտները կարողանան կարդացած նյութի բովանդակությունը մանրամասն կամ ընդարձակ ձևով պատմել, անհրաժեշտ է կարևորել ու կատարել հետևյալ քայլերը.

ա) արտահայտիչ կարդալ առաջարկված նյութը, որոշել տվյալ նյութի թեման, թե ինչի մասին է այն, որոշել հիմնական միտքը.

բ) որոշել բնագրի հենակետային բառերը.

գ) բնագիրը բաժանել տրամաբանական ամբողջություն կազմող մասերի, այնուհետև այդ մասերը վերնագրել, որոնք էլ կդառնան պլանի կետերը. դ)

մեկ անգամ ևս կարդալ բնագիրն ամբողջությամբ և ուշադրություն դարձնել կոնկրետ այն բառերի, արտահայտությունների վրա, որոնք դիպուկ ու ճիշտ են ներկայացնում հերոսին, նրա արարքները, բնությունը [9, էջ 135]: Կարդացած նյութի

բովանդակության մանրամասն կամ ընդարձակ ձևով պատմելը գործադրվում է բոլոր դասարաններում, սակայն տարբեր աստիճաններում պատմելու պահանջները լինում են տարբեր: Այս ձևով պատմելը կրտսեր դպրոցական տարիքի երեխաների համար դժվար չէ, քանի որ նրանք սիրում են ամեն ինչ պատմել մանրամասն և վերարտադրում են նույնիսկ ոչ էական մտքերը: Ուշադրություն պետք է դարձնել հատկապես նկարագրությունների վերարտադրմանը, որովհետև աշակերտները սովորաբար չեն կարևորում այն հատվածները, որտեղ նկարագրվում են հերոսները, նրանց արտաքինը, հագուստը, երկինքը, բնակարանը, բնությունը: Կարդացած ստեղծագործության բովանդակությունը մանրամասն վերարտադրելիս անհրաժեշտ է կարևորել հետևյալ հիմնական պահանջները.

ա) բովանդակությունն ամբողջությամբ պատմվեց. ամեն ինչ պատմվեց, ինչ է բաց թողնվել, ո՞ր հատվածն է բաց թողնվել.

բ) ճիշտ վերարտադրվեց. ամեն ինչ ճշտությամբ է պատմվել, չկան անճշտություններ, ինչպես են օգտագործվել նոր բառերը, արտահայտությունները.

գ) դեպքերի հաջորդականությունը պահպանվել է. չի խախտվել դեպքերի ու մտքերի հաջորդականությունը, չկան կրկնություններ, տրամաբանական խախտումներ.

բ) Համառոտ պատմել: Համառոտ պատմելու հիմնական նպատակը կարդացած բնագրի գլխավոր միտքը համառոտ ու հակիրճ ներկայացնելն է, որի միջոցով աշակերտների մեջ ձևավորվում է վերլուծելու, գլխավորը երկրորդականից տարբերելու ունակություն:

Կարդացած ստեղծագործությունը համառոտ վերարտադրելու համար անհրաժեշտ է կատարել հետևյալ քայլերը.

ա) որոշել տվյալ նյութի թեման: Վերհանել, թե ինչի մասին է բնագիրը.

բ) մտածել հիմնական մտքի շուրջ. ինչ է սովորեցնում տվյալ դասանյութը.

գ) աշակերտների միջոցով առանձնացնել բնագրի հիմնական մասերը, նշել նրանցից յուրաքանչյուրի բովանդակությունը.

դ) որոշել յուրաքանչյուր մասի հենակետային բառերը, վերնագրել.

ե) կազմել բնագրի պլանը:

Համառոտ պատմելն ավելի դժվար է, քան մանրամասն կամ ընդարձակ ձևով պատմելը, որովհետև այս ձևով պատմելու ժամանակ երեխաները պետք է ավելի ստույգ տարբերեն նյութի հիմնական և երկրորդական կողմերը, ճանաչեն ու հաղորդեն էականը:

Աշակերտների մեջ համառոտ պատմելու կարողությունը մշակելու համար, անհրաժեշտ է, որ ուսուցիչը տարբեր հարցերի միջոցով աշակերտների հետ միասին որոշի հիմնական բովանդակությունը, աշակերտներին սովորեցնի ոչ միայն գտնել գլխավոր միտքը, այլև տարբեր հնարներով կրճատել այդ: Իսկ դրա համար անհրաժեշտ է, որ աշակերտներն ուսուցչի օգնությամբ բաց թողնեն կարդացածի մանրամասները և առանձին տարրերը միավորեն իրար, ընդհանրացնեն [8, էջ 136]: Կրտսեր

դպրոցական տարիքի երեխաները պետք է կարողանան պատմել ընթերցած նյութի

բովանդակությունը համառոտ ձևով, այսինքն, աշակերտները պետք է տան պատմության կմախքը, գործողության զարգացումը՝ առանց մանրամասնությունների ու գեղարվեստական զարդարանքների [10, էջ 138]:

զ) Ձևափոխված պատմել: Պատմելու հետաքրքրական ձևերից է նաև բնագիրը ձևափոխված պատմելը:

Տարրական դասարաններում մեծ նշանակություն ունի պատմելու այս եղանակի կիրառումը, որովհետև բնագիրը փոխելով պատմելիս աշակերտներն ավելի խորն են թափանցում իրենց կարդացած նյութի բովանդակության մեջ, յուրացնում են ոչ միայն բնագրի հիմնական բովանդակությունը, այլև նրա մանրամասները:

Ձևափոխված պատմելու հիմնական ու գլխավոր առանձնահատկությունն այն է, որ տվյալ դեպքում աշակերտները չեն կարող իրենց կարդացածի մեջ եղած բառերը, բառակապակցությունները, արտահայտություններն ու նախադասությունները նույնությամբ օգտագործել, այլ պետք է դրանք ենթարկեն փոփոխության: Այսինքն՝ աշակերտը կարող է փոխել բնագրում եղած որոշ բառեր. կարող է բառերը փոխարինել համապատասխան հոմանիշներով, տվյալ նախադասության, մտքի ընկալմանը համապատասխանող բառերով: Իսկ այդ աշխատանքն էլ շատ կարևոր է, որովհետև զարգացնում է կրտսեր դպրոցական տարիքի երեխաների խոսքը, լեզուն, բարձրացնում է խոսքի կուլտուրան:

Ձևափոխված պատմելիս սովորողները գիտակցում և հասկանում են կարդացած ստեղծագործության կամ բնագրի լեզվական նյութը: Գիտակցաբար օգտագործում են իրենց ըմբռնած լեզվական նյութը հատկապես այն ժամանակ, երբ նրանք տվյալ բնագրի վրա որոշակի ինքնուրույն աշխատանքներ են տանում:

Ձևափոխված պատմելն իրականանում է մի քանի եղանակով՝ փոխելով դեմքը, ժամանակը, պլանը կամ կառուցվածքը:

դ) Դատողություններով կամ մեկնաբանելով պատմել: Դատողություններով կամ մեկնաբանելով պատմելը շատ կարևոր է և մեծ նշանակություն ունի, որովհետև այն նպաստում է նրան, որ աշակերտները կարողանան բացատրել և հիմնավորել դեպքերն ու երևույթները:

Դատողություններով կամ մեկնաբանելով պատմելու համար անհրաժեշտ է, որ երեխաները լավ իմանան նյութի բովանդակությունը և կարողանան ինքնուրույն

դատողություններ ու եզրակացություններ անել:

Դատողություններով կամ մեկնաբանելով պատմելը զարգացնում է աշակերտների տրամաբանությունը, մտածողությունը: Այս ձևով պատմելիս սովորողները սովորում են ընթերցածի բովանդակությունը վերարտադրել փոփոխություններով, կարողանում են կատարել դատողություններ ու եզրակացություններ, վերլուծում են հերոսների վարքը, կատարած լավ ու վատ արարքները, նրանց մասին կարծիք են հայտնում, հիմնավորում են նրանց գործողությունները:

ե) Ստեղծագործաբար և շարունակելով պատմել: Ստեղծագործաբար պատմելիս աշակերտները փոխում են տվյալ նյութի մեջ նկարագրվող դեպքերի ընթացքը, հերոսների գործողության եղանակները, ավելացնում են նոր արտահայտություններ, բառեր, բառակապակցություններ, երկխոսություններ [8, էջ 81]: Պատմելու այս ձևը կրտսեր դպրոցական տարիքի երեխաներին աշխուժացնում է, մեծ բավականություն է պատճառում: Այս դեպքում աշակերտներն սկսում են մտածել, երևակայել, դատողություններ անել, ստեղծագործել, եզրակացնել: Այս ձևով պատմելիս աշակերտներն ավելի հստակորեն պատկերացնում են սեփական ստեղծագործական կարողությունների մակարդակը և աշխատում են դրանց զարգացման ուղղությամբ: Սովորում են վերլուծել ինչպես հերոսների, այնպես էլ սեփական արարքները, զարգացնում և բարելավում են իրենց և ուրիշների հարաբերությունները՝ օգտագործելով բարեկիրթ խոսքի հնարներ: Այս ձևով պատմելը զարգացնում է աշակերտների խոսքը, հարստացնում բառապաշարը:

Շարունակելով պատմել: Շարունակելով պատմելը ստեղծագործական աշխատանք է և մեծ նշանակություն ունի աշակերտների խոսքի, մտածողության զարգացման, ինչպես նաև ստեղծագործական կարողությունների զարգացման ու ամրապնդման համար: Այս ձևով պատմելիս աշակերտները դրսևորում են աներևակայելի ստեղծագործական կարողություններ, հորինում ու կառուցում են անսպասելի ու յուրահատուկ պատմություններ:

Շարունակելով պատմելը համարվում է ստեղծագործաբար պատմելու տարատեսակ:

զ) Ընտրովի պատմել: Պատմելու տեսակներից է նաև ընտրովի կամ ընտրելով պատմելը: Պատմելու այս ձևը հիմնականում գործադրվում է երկրորդ դասարանից սկսած: Այս դեպքում երեխաները կարդացած նյութի ողջ բովանդակությունը ոչ թե վերարտադրում են, այլ պատմում են կոնկրետ այն հատվածը կամ հատվածները, որոնք անհրաժեշտ է վառ ու լավ կերպով տպավորել աշակերտների հիշողության մեջ:

Ընտրովի պատմելու համար դասարանում լավ կարդացող աշակերտն ընթերցում է դասը, որից հետո, կոլեկտիվ կերպով որոշում են կարդացած ստեղծագործության հիմնական ու կարևոր մտքերը:

Այս աշխատանքը շատ կարևոր է, որովհետև երեխաները գիտակցում, հասկանում և յուրացնում են ընթերցած ստեղծագործության բովանդակությունը, լեզվական և ժանրային առանձնահատկությունները, որոշում են հեղինակի մտահղացումը, նկարագրված դեպքերի տրամաբանությունը, հենակետային բառերը:

Որպեսզի աշակերտները կարողանան կարդացած ստեղծագործությունն ընտրովի վերարտադրել, անհրաժեշտ է կարևորել հետևյալ քայլերը.

ա) արտահայտիչ կարդալ բնագիրը և հասկանալ նրա բովանդակությունը,

բ) մեկ անգամ ևս կարդալ բնագիրը և որոշել նրա թեման, որից հետո, բնագիրը բաժանել տրամաբանական հատվածների,

գ) որոշել այն հատվածները, որոնք վերաբերում են պատմելու համար հանձնարարված թեմային, հերոսին,

դ) այդ հատվածները խմբավորել և վերնագրել,

ե) որոշել այդ ամբողջացված հատվածների ոճը,

զ) ձևակերպել հիմնական միտքը և որոշել ընտրված հատվածի տրամաբանական կառուցվածքը,

է) պատմել ողջ նյութի հատուկ հանձնարարությամբ ընտրված հատվածը:

Ընտրովի պատմելը նպաստում է, որ թվով շատ աշակերտներ պատմեն միևնույն նյութը, երեխաներին մեծ բավարարվածություն է պատճառում, օգնում է, որ այդ գործընթացն իրականանա առանց ձանձրության, աշակերտների մեջ առաջանում է սեր, հետաքրքրություն և հոգածություն ուսման նկատմամբ:

է) Պատմել որպես մասնակից և որպես ակնատես: Պատմել որպես մասնակից նշանակում է՝ պատմել առաջին դեմքով: Որպես ակնատես պատմելիս աշակերտները

կարդացած նյութի բովանդակությունը վերարտադրում են այնպես, որ կարծես իրենք ոչ թե մասնակցում են տեղի ունեցող դեպքերին, այլ հեռվից կարծես դիտելիս են եղել այդ դեպքերը: Այս ձևով պատմելը կրտսեր դպրոցականների մեջ ձևավորում է տեսածի, լսածի, զգացածի մասին ականատեսի դիրքից պատմելու ունակություն:

Որպես մասնակից պատմելիս աշակերտները կարդացած նյութի բովանդակությունը պետք է վերարտադրեն այնպես, որ կարծես իրենք էլ այդ ստեղծագործության հերոսներից են և մասնակցել են տեղի ունեցող դեպքերին: Այս ձևով պատմելիս կրտսեր դպրոցականներն իրենց կարծիքն ու վերաբերմունքն են արտահայտում հերոսների և դեպքերի վերաբերյալ:

1.3 ԱՇԱԿԵՐՏՆԵՐԻ ՈՆԵՑԱԾ ԴԺՎԱՐՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐԸ

ՊԱՏՄԵԼՈՒ ՈՒՍՈՒՑՄԱՆ ԳՈՐԾԸՆԹԱՑՈՒՄ

Պատմելու ուսուցման գործընթացը կարևոր է նրանով, որ այն հանդիսանում է երեխաների կարդացած ստեղծագործության յուրացման և հասկացման միջոց:

Մեր հիմնական նպատակն է կարդացած ստեղծագործությունը աշակերտներին հասկանալի դարձնելը, մտածել և դատել սովորեցնելը, ինքնուրույն և համագործակցային աշխատանքը խթանելը, ինչպես նաև ընթերցանության և առհասարակ գրքի հանդեպ սեր արթնացնելը:

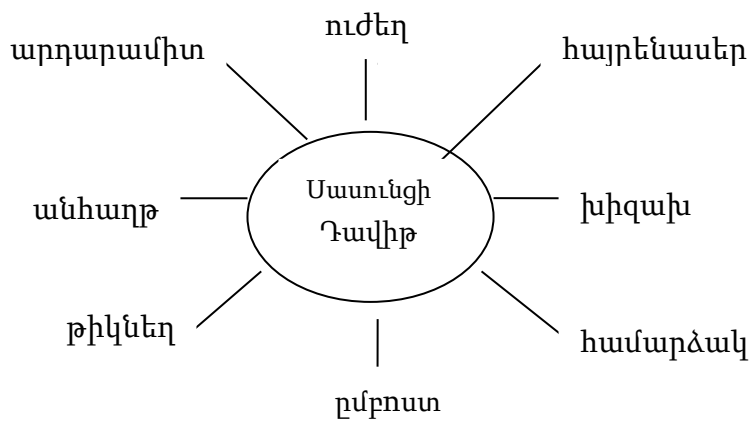
Ընթերցածի բովանդակության վերարտադրման ժամանակ աշակերտները հիմնականում թույլ են տալիս խոսքային սխալներ, որոնք էլ խոչընդոտ են հանդիսանում պատմելու ուսուցման գործընթացում, և տվյալ նյութի բովանդակության վերարտադրումը դառնում է բարդ ու դժվար: Ստեղծագործության վերարտադրումը դառնում է դժվար, եթե աշակերտը չի հասկացել տվյալ նյութի մեջ եղած բառերը:

Պատմելու ուսուցման գործընթացում աշակերտները դժվարանում են կարդացածի բովանդակությունը վերարտադրել համառոտ ձևով: Այս դեպքում աշակերտները չեն ըմբռնում բնագրի գլխավոր միտքը, նրանց մեջ ձևավորված չէ վերլուծելու, գլխավորը երկրորդականից տարբերելու ունակությունը:

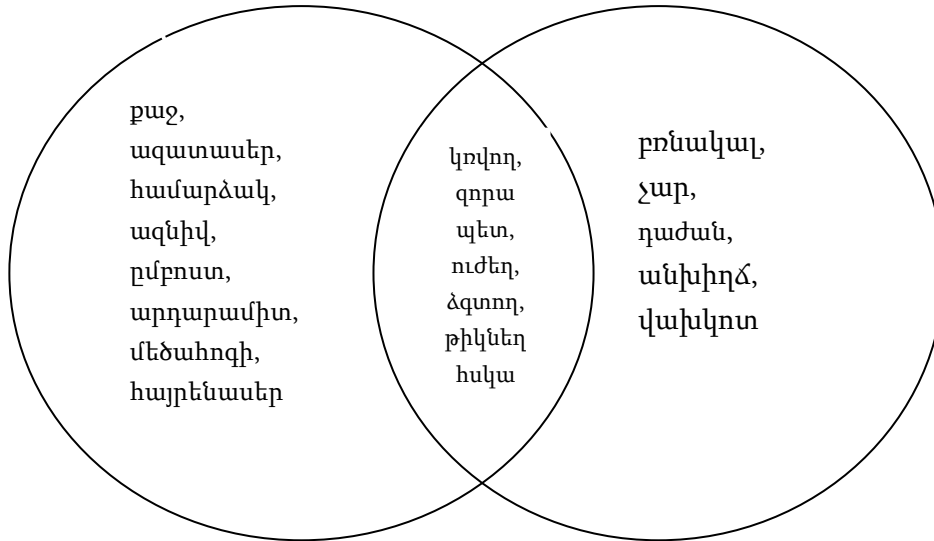
Պատմելու ուսուցման գործընթացում աշակերտների ունեցած դժվարությունների հիմնական պատճառներից է նաև սահմանափակ բառապաշարը, խոսքի մեջ օգտագործվող բառերի սահմանափակ քանակը: Մեր նպատակն է ակտիվացնել յուրացրած բառերը, հասնել նրան, որ սովորողներն իրենց խոսքում դրանք օգտագործեն ճիշտ և տեղին: Կրտսեր դպրոցականների բառապաշարի հարստացումն ու ակտիվացումը կարևոր է նրանով, որ ընթերցածի բովանդակության վերարտադրման ժամանակ, երբ երեխան չի հիշում տվյալ նյութի մեջ եղած որոշ բառեր, նա կարող է այդ բառը փոխարինել նույն իմաստն արտահայտող այլ բառով: Պատմելիս աշակերտները հարազատ չեն մնում պատումի լեզվին, ոճին: Այսինքն, նրանք դժվարանում են պատմել հենց այն լեզվով, որով շարադրված է նյութը, դժվարանում են օգտագործել հերոսների խոսքերը, արտահայտությունները, բուն բառը:

Տարրական դասարաններում աշակերտները դժվարանում են վերարտադրել կարդացած նյութի բովանդակությունը երրորդ դեմքով՝ որպես ականատես: Երեխաները նյութի բովանդակությունը վերարտադրում են առաջին դեմքով՝ որպես մասնակից: Մենք միշտ ուղղում ենք աշակերտներին՝ առաջարկելով, որ նրանք պատմեն երրորդ դեմքով:

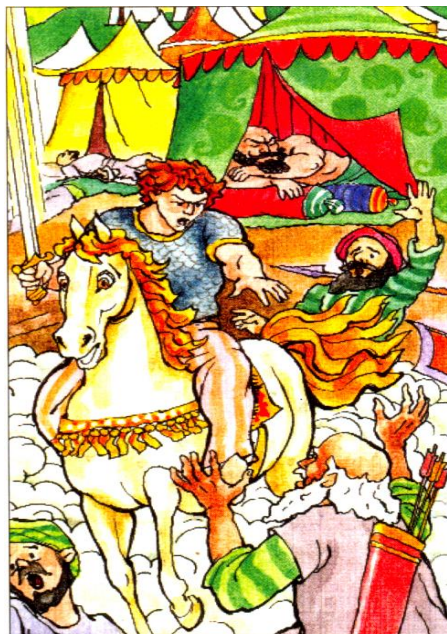
Սկզբնական շրջանում, երբ աշակերտները դեռևս գաղափար չեն կազմում բայի երրորդ դեմքի մասին, չեն հասկանում առաջադրանքի բուն էությունը և դժվարանում են: Իսկ հետագայում, երբ աշակերտները գաղափար են ունենում բայի երրորդ դեմքի մասին, այդ դեպքում երեխաները, հասկանալով նյութի բովանդակությունը, պատմում են երրորդ դեմքով: Տարրական դասարաններում սովորողների մեջ քիչ են այնպիսիք, որոնք առանց որևէ ջանքերի ըմբռնում են կարդացած նյութերը, բայց բնագրի շուրջ տարվող աշխատանքը կնպաստի աշակերտների ճանաչողական հետաքրքրությունների ձևավորմանն ու զարգացմանը: Այդ նպատակով կարելի է օգտագործել բազմաթիվ խաղեր ու հնարներ: Օրինակ «Սասունցի Դավիթի կռիվը Մսրա Մելիքի դեմ» ստեղծագործության ամփոփման ժամանակ օգտագործել ենք խմբավորման մեթոդը.

Այս նյութի վերարտադրման համար արդյունավետ է հատկապես «Վենի դիագրամ մեթոդի գործադրումը: Այն աշակերտներին հնարավորություն է տալիս գտնելու, համակարգելու, Սասունցի Դավիթի և Մսրա Մելիքի ընդհանրություններն ու տարբերությունները: Այսպես, օրինակ.

Հատվող հատվածում աշակերտները գրել են երկուսի համար ընդհանուր հատկանիշները: Շրջանագծերից մեկն ամբողջությամբ նվիրված է Սասունցի Դավթին, մյուսը՝ Մսրա Մելիքին: Այնուհետև երեխաներին տվել ենք հետևյալ առաջադրանքները. Հորինի՛ր մի պատմություն ըստ տրված նկարի.

1. Ինչո՞ւ Դավիթը գնաց Մելիքի դեմ կռվի:
2. Քո կարծիքով՝ ինչո՞ւ Դավիթը համաձայնեց, որ առաջինը Մելիքը խփի:
3. Դավթի զարկից ինչպե՞ս է թաքնվում Մելիքը:
4. Մսրա Մելիքին սպանելուց հետո Դավիթը նրա գորքը չի կոտորում: Ինչո՞ւ:

5. Ինչի՞ց է երևում, որ Մսրա Մելիքը խարդախ ու խորամանկ է:

6. Քո պատկերացմամբ ինչպիսի՞ն էր Դավիթը:

Այս առաջադրանքների օգնությամբ երեխաները կատարում են դատողություններ, եզրակացություններ:

Դաս 1.

Առարկան՝ Մայրենի 2-րդ

Դասի թեման՝ « Լավաշը

Դասի նպատակները՝

- Մեծադիր նկարների միջոցով աշակերտներին ցույց տալ ազգային հացի, հացաթխման պարագաները՝ թոնիր, լավաշ, ալյուր, ցորեն
- Հետաքրքիր իրադրություն քննարկելով՝ բացատրել, որ հացը չի կարելի դեն նետել, հացը սուրբ է
- «Խաթարված հերթականություն» մեթոդի միջոցով ցուցադրել հացի ստեղծման ընթացքը մինչև 5 գործողությամբ

Դասի կահավորումը՝

- նկարներ (բնագրի, թոնրի, ցորենի արտի, հասկի, հացի ստեղծման ընթացքը ներկայացնող),
- պաստառներ (ասույթներ հացի մասին),
- քարտեր խմբային աշխատանքի համար,
- հացատեսակներ՝ մատնաքաշ, լավաշ, բոքոն:

Դասի ընթացքը.

Խթանման փուլ

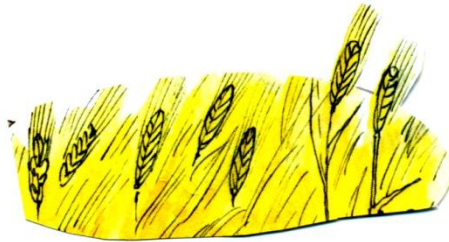
ա) Գրավիչ մուտք ապահովելու ակնկալիքով իրականացվում է ուսումնասիրվելիք նյութի գուշակություն՝ Բանալի բառը հնարի միջոցով: Ուսուցչուհին ու աշակերտները հյուրերին դիմավորում են աղուհացով:

Ուսուցիչ: Սիրե՛լի երեխաներ, այսօր առավոտյան ես նամակ ստացա: Այն ուղղված է ձեզ՝ II դասարանցիներիդ: Նամակագիրը Մովսես պապիկն է: Դուք նրան չեք ճանաչում:

Ես կկարդամ նամակը, իսկ դուք կխորհեք նամակի բովանդակության շուրջ: Գուշակու՞մ էք, թե ինչի մասին է խոսվում նամակում: Ուզու՞մ էք դա իմանալ: Այդ բառը թաքնված է այս նկարների տակ (հասկ, արտ, ցորեն): Գտնենք այն:

h

ա

ց

Յուրաքանչյուր նկարի տակ գրելով այն տառը, որով սկսվում է համապատասխան բառը, աշակերտները գտնում են բանալի բառը՝ հացը, և գրում շրջանակի մեջ:

Ուսուցիչ: Եվ որպեսզի Մովսես պապիկի նամակին ճիշտ պատասխան տանք, տեսնենք, թե ինչ գիտենք հացի մասին:

բ)

Մտազրոհի միջոցով վեր են հանվում աշակերտների նախնական գիտելիքները տվյալ նյութի վերաբերյալ: Անհրաժեշտ բառերը գրառվում են գրատախտակին:

Հոծ տառերով գրվածները նոր նյութից ստացված տեղեկություններն են.

Հաց – հող, արև, *ցորեն*, *լավաշ*, խմոր, *դժվարություն*, հասկ, սուրբ *այլուր*, *չարչարանք*, արտ, *մատնաքաշ*:

(լավաշը 1 տարի պահում է թարմությունը, ազգային հաց է, օգտագործում են չոր և փափուկ վիճակում, պատրաստման համար անհրաժեշտ է գրտնակ, հացթուխ, խմորի գունդ, թոնիք և այլն):

գ)

Խաթարված հերթականություն մեթոդի միջոցով ներկայացվում է հացի ստեղծման ընթացքը՝ նկարներով:

Ուսուցիչ: Այս նկարներում մարդիկ հաց են ստեղծում: Սակայն աշխատանքի հերթականությունը խաթարված է: Վերադասավորե՛ք նկարները և ներկայացրեք ճիշտ հաջորդականությամբ:

Դասի ընթացքում բացատրվում է *կաշսել* բառը: Սովորողները ծանոթանում են հնագույն աշխատանքային գործիքին՝ երկանքին: Այնուհետև ասվում է, որ այս նկարներում մարդիկ հաց են ստեղծում ձեռքի աշխատանքով: Այժմ գիտությունը զարգացել է, և մարդուն օգնության են եկել մեքենաներն ու իսելացի սարքերը:

Հարկավոր է նկարներով ցույց տալ, թե ինչպես են մեքենաների և սարքերի միջոցով հաց ստանում:

Ուսուցիչ: Դուք բավականին շատ բան գիտեք հացի և դրա ստեղծման մասին: Կարծում եմ՝ արդեն պատրաստ եք պատասխանելու Մովսես պապիկի նամակին: Լսե՛ք նրան:

Նամակի բովանդակությունը

Երեկ երեկոյան ես մեր բակում հանդիպեցի տղաների, որոնցից մեկը հաց էր ուտում: Ավելացած հացի կտորը նա զցեց գետնին, իսկ մյուսը ոտքի հարվածով դեն նետեց այն:

Ես իմ հոգու խորքում ցավ զգացի և որոշեցի նամակ գրել ձեզ: Գուցե նրանք ձեր շրջապատում են. խորհու՛րդ տվեք նրանց: Կարծում եմ՝ տղաները կընդունեն ձեր

խորհուրդները:

Մտածի՛ր, գույգ կազմիր, մտքեր փոխանակիր մեթոդի միջոցով աշակերտները պատասխանում են պապիկի նամակին՝ խորհուրդներ տալով հացի արժեքը չիմացող տղաներին:

Աշակերտների պատասխաններ.

• Մենք գտնում ենք, որ տղաները ճիշտ չվարվեցին: Նրանց խորհուրդ կտանք, որ հացը չզցեն գետնին: Եթե փողոցում հաց ես գտել, ավելի լավ է՝ դրանով սոված թռչուններին կերակրիր:

- Տղանե՛ր, պետք է հարգանքով վերաբերվել հացին:

• Մենք կարծում ենք, որ տղաները ճիշտ չվարվեցին, որովհետև հաց ստեղծելը քրտնաջան աշխատանք է պահանջում: Հացը մարդու հիմնական սնունդն է:

Խորհուրդ կտանք այդ տղաներին չփչացնել մեծ դժվարությամբ ձեռք բերված հացը:

• Մենք կարծում ենք, որ տղաները ճիշտ չվարվեցին, որովհետև հացը մեզ համար շատ կարևոր սննդամթերք է: Պետք է հոգատար լինել և խնայել հացը: - Տղաներ, գնահատե՛ք ուրիշների աշխատանքը:

• - Տղանե՛ր, պետք է սիրել, հարգել հացը, որովհետև այն ծնվում է չարչարանքով, դժվար աշխատանքի շնորհիվ: *Ուսուցիչ:*

Ապրե՛ք, երեխաներ: Շատ ճիշտ դիրքորոշում ունեք հացի հանդեպ: Այո՛, պետք հարգել հացը: Ցանկացած անփույթ վերաբերմունք վիրավորում է հացի ծագումն ու արժեքը: Պետք է միշտ հիշել ու հարգել այն մարդկանց, որոնք չարչարանքով հաց են ստեղծում և Աստծուց շնորհակալ լինել, որպեսզի մեզ չզրկի հանապազօրյա հացից:

Հացը ոչ միայն կյանքի աղբյուր է, այլև բարեկամության և խաղաղության խորհրդանիշ: Մենք այսօր մեր հյուրերին դիմավորեցինք աղուհացով: Դա նշան է հարգանքի, խաղաղության և բարեկամության:

Ֆիզկուլտ-դադար

Ուսուցիչ: Դուք երևի կռահեցիք, թե ինչի մասին է ընթերցվելիք նյութը:

Հետևում է պատասխանը՝ հացի:

Ուսուցիչ: Այո՛, հացի: Այսօր հացի տեսակներից ընտրված է լավաշը: Ինչ ասվեց հացի մասին, վերաբերում է նաև լավաշին:

Անդրադարձ կատարենք մտագրոհով գրատախտակին դուրս բերված գրառումներին. ի՞նչ գիտեք լավաշի մասին, գրե՛ք լավաշի դիմաց:

Իմաստի ընկալման փուլ

Նոր նյութի հաղորդումը հնարավոր է իրականացնել Ուղղորդված ընթերցանություն՝ կանգառներով մեթոդով:

Աշակերտներին պետք է զգուշացնել, որ «Լավաշը պատմվածքի ընթերցանությունը կատարվելու է կանգառներով՝ հատված առ հատված: Նախատեսված հատվածից այն կողմ չի կարելի ընթերցել:

I հատված

Առաջին հատվածը ընթերցելուց հետո աշակերտները պատասխանում են հետևյալ հարցերին:

1. Հայերիս հայրենիքը Հայաստանն է, իսկ հնդիկների՞նը:
2. Հնդիկ իշխանը Հայաստանի ո՞ր մայրաքաղաքում էր գտնվում:
3. Այժմ ո՞րն է Հայաստանի մայրաքաղաքը: Ինչպե՞ս էր կոչվում այն նախկինում:
4. Ի՞նչ էր անում հնդիկ իշխանը Հայաստանում:
5. Ովքե՞ր են արհեստավորները:
Կարելի է նշել, որ այդ ժամանակաշրջանում արհեստագործությունը զարգացած էր Հայաստանում, և հնդիկ իշխանին այդ բանը շատ էր հետաքրքրում:
6. Ամենից շատ ի՞նչը դուր եկավ հնդիկ իշխանին:
7. Ինչպիսի՞ն էր լավաշը:

Այս փուլում նպատակահարմար է բացատրել «ճանապարհ կտրել է դարձվածքը, ինչպես նաև անդրադարձ կատարել մտագրոհի ընթացքում կատարված գրառումներին, նոր ստացված տեղեկությանը՝ *բարակ հաց*, և կարմիր կավիճով գրանցել լավաշին վերաբերող գրառումների շարքում:

Մինչև երկրորդ հատվածի ընթերցանությունը հարկավոր է աշակերտներին առաջարկել պատասխանել հետևյալ հարցերին.

1. Եթե լավաշը հնդիկ իշխանին շատ դուր եկավ, ապա ի՞նչ եք կարծում, ի՞նչ է կատարվելու երկրորդ հատվածում: Հնդիկ իշխանը ի՞նչ քայլերի է դիմելու:

I աշակերտ: Ես կարծում եմ, որ հնդիկ իշխանը կգտնի հացթուխին և իր շնորհակալությունը կհայտնի նրան՝ այդքան համեղ հաց թխելու համար:

II աշակերտ: Ինձ թվում է՝ նա լավաշ կգնի և իր հետ կտանի Հնդկաստան:

III աշակերտ: Ես կարծում եմ՝ նա հացթուխից կիմանա, թե ինչպես է պատրաստվում լավաշը, որպեսզի իրենց հայրենիքում էլ թխեն:

II հատվածի ընթերցումից հետո սովորողներին ուղղել հետևյալ հարցերը.

1. Կատարվե՞ց այն, ինչ կանխագուշակել էիք:

2. Իրականում ի՞նչը հետաքրքրեց հնդիկ իշխանին, ի՞նչ իմացավ նա լավաշի մասին:

Անդրադարձ մտազրոհի գրառումներին. ավելացնել ևս նոր տեղեկություն լավաշի մասին՝ թարմությունը պահում է մինչև մեկ տարի (այդ գրառումը կարմիր կավիճով կատարել լավաշի մոտ):

Հարց.

- Մեկ տարին քանի՞ ամիս է:

Մինչև *III* հատվածի ընթերցումն առաջադրվող հարց.

- Ի՞նչ եք կարծում՝ լավաշը կդիմանա՞:

I աշակերտ: Ես կարծում եմ, որ կդիմանա, որովհետև հացթուխները սուտ չեն խոսում:

II աշակերտ: Կդիմանա, բայց կչորանա:

III հատվածի ընթերցանություն և հարցերի պատասխաններ.

-Այն, ինչ կանխագուշակել էիք, կատարվե՞ց:

-Ի՞նչ եք կարծում, ինչի՞ շնորհիվ դիմացավ լավաշը: -

Երբ չորանում է լավաշը, փչանում է:

Այստեղ կարելի է տալ բացատրություններ, թե ինչ պետք է անել, որպեսզի չոր լավաշն իր նախկին թարմությունն ու փափկությունը վերականգնի:

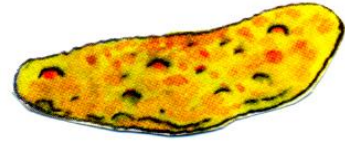
Ուսուցիչ: Աշխարհում շատ քիչ ժողովուրդներ կան, որ լավաշ են թխում: Առաջին անգամ լավաշ թխել են հայերը: Մեր հարևանները լավաշ թխել սովորել են մեզնից: Նախկինում լավաշը թխում էին թոնրի մեջ:

Մեծադիր նկարով ցույց է տրվում թոնիրը: Սովորողները ծանոթանում են

ազգագրական հասցաթխման պարագաներին: Ասվում է, որ այժմ լավաշը թխում են նաև էլեկտրական վառարաններում:

Տիզկուլտ-դադար

Կատարվում է երգ՝ «Թոնիրում է»: Երգելով և շարժումներով ցույց է տրվում լավաշ թխելու ընթացքը և հացի տարբեր տեսակներ:

Խմբային աշխատանք

1-ին Խումբ- Բնագրից դուրս գրել 5 բարդ բառ և որոշել արմատները:

2-րդ Խումբ- Բնագրից դուրս գրել 5 ածանցավոր բառ, ընդգծել ածանցները:

3-րդ Խումբ- Որոշել նախադասությունը ըստ կազմության և գտնել գլխավոր անդամները.

Կարմիր վարդը բուրում է պարտեզում:

4-րդ Խումբ- Նկարել լավաշ, գրել հնգյակ լավաշի մասին.

Լավա՛շ,
Բարակ, համեղ,
Բուրում ես շարունակ,
Ես շատ եմ սիրում լավաշ,
Թա՛րմ լավաշ:

5-րդ Խումբ- Նկարել լավաշ, գրել հանելուկ լավաշի մասին.

Ի՞նչն է, ի՞նչը.
Բարակ է և համեղ,
Ապրում է շատ երկար,
Հաց է հայկական:

Կշռադատման փուլ

1. «Քառաբաժան մեթոդի օգնությամբ ամփոփել և ամրակայել նոր նյութը:

Ի՞նչ իմացա

Ի՞նչ տեսա

1-ին խումբ- Ի՞նչ իմացա

2-րդ խումբ- Ի՞նչ զգացի

3-րդ խումբ- Ի՞նչ տեսա

4-րդ խումբ- Ի՞նչ եզրակացրի

Ներկայացնում է խմբի յուրաքանչյուր անդամ

5-րդ խումբ- 1. Հորինել պատմվածքի շարունակությունը:

2. Հացի մասին ասությունների մեկնաբանում:

3. Ներկայացնել երկխոսություն պատմվածքի հերոսների՝ հնդիկ իշխանի և հացթուխի միջև:

Հնդիկ իշխան: Բա՛րև, հացթո՛ւխ եղբայր:

Հացթուխ: Բարև՛, բարեկամա:

Հնդիկ իշխան: Հացթո՛ւխ եղբայր, եկել եմ իմ շնորհակալությունը հայտնելու այդքան համեղ հաց թխելու համար:

Հացթուխ: Անու՛շ լինի, բարեկա՛մա, համեցե՛ք, էլի գնեք:

Այս թեման աշակերտների մեջ դաստիարակում է հացի հանդեպ պատշաճ վերաբերմունք, կատարելագործում է երեխաների հորինելու կարողությունները, ինչպես նաև նպաստում է նյութի բովանդակությունը պատմելու տարբեր տեսակներով վերարտադրելու կարողության զարգացմանը:

Կրտսեր դպրոցականների խոսքի զարգացման, բառապաշարի հարստացման և պատմելու կարողության ձևավորման գործում կարևոր և մեծ նշանակություն ունի պատմելու խաղը: Պատմելու խաղը շատ կարևոր է, որովհետև այն հնարավորություն է տալիս, որ աշակերտը պատմի կարդացածը, լսածը, տեսածը, զգացածն ու ապրածը և նկարի: Այս հնարի շնորհիվ երեխան բանավոր պատմածը, լսածը կամ հասկացածը նկարում է և այդ նկարներին անուններ տալիս մեկ բառով, բառակապակցությամբ, նախադասությամբ: Այդ անունները նա գրում է նկարների անկյունում և ցուցադրում:

Պատմելու խաղի կիրառման ժամանակ կարող ենք հանձնարարել , որ երեխաները նոր պատմություն հորինեն, այնուհետև կանգնեն բարձրության վրա կամ հատակին և շուրջը նստածներին պատմեն իրենց հորինածը: Որից հետո

դասընկերներին ցույց տան իրենց նկարածը:

Պատմելու այս խաղը մեծ նշանակություն ունի: Այս խաղի ժամանակ երեխաները ձեռք են բերում գիտելիքներ, հարստանում և ընդարձակվում է նրանց բառապաշարը, աստիճանաբար սովորում են խոսքում օգտագործել բարեկիրթ խոսքի ձևեր, ձեռք են բերում ազնիվ վարքագիծ: Պատմելու խաղի ժամանակ աշակերտները հաղորդակցվում են միմյանց հետ, նայելով միմյանց, նկատելով միմյանց ժեստերը, դիմախաղերը, դրանով էլ ավելի են ներքաշվում խաղի մեջ:

Խաղի ժամանակ իրար են պատմում իրենց լսածը, հորինածը, խոսում են իրենց զգացմունքների, հույզերի, ապրումների ու երևակայական մտքերի մասին: Դրանք էլ, իրենց հերթին, հիմք են հանդիսանում կրտսեր դպրոցականների բանավոր ու կապակցված խոսքի զարգացման համար: Աշակերտների մեջ ձևավորվում է մայրենի լեզվով բանավոր ու գրավոր գրագետ խոսք կառուցելու կարողություն:

Կրտսեր դպրոցական տարիքի երեխաները հաղորդակցման բուռն ցանկություն են ունենում, իսկ պատմելու խաղը բավարարում է նրանց հաղորդակցման պահանջմունքները: Այս հնարն ապահովում է աշակերտներին ձեռք բերած լեզվական գիտելիքները խոսքային գործունեության մեջ հասկանալով և ճիշտ կիրառելու կարողություն:

Պատմելու խաղը դասը դարձնում է հետաքրքիր և ուշագրավ: Ստեղծում է այնպիսի աշխատանքային մթնոլորտ, որտեղ երեխաները համարձակ, ազատ ու անկաշկանդ արտահայտում են իրենց մտքերը, բանավոր վերարտադրում են կարդացածն ու հասկացածը:

ԵԶՐԱԿԱՑՈՒԹՅՈՒՆ

Տարրական դասարաններում մայրենի լեզվի դասի գլխավոր ու հիմնական նպատակներից է պատմելու ուսուցումը:

Երբ աշակերտները վերարտադրում են կարդացած նյութի բովանդակությունը, նրանց երևակայության մեջ ստեղծվում են վառ ու կենդանի մտապատկերներ, իրենց երևակայության մեջ պատկերում են որևէ երևույթ կամ որևէ հերոսի, որն էլ նպաստում է աշակերտների դաստիարակվելուն:

Պատմելու բոլոր տեսակներով ընթերցածի բովանդակությունը վերարտադրելիս աշակերտները ձեռք են բերում բարեկիրթ խոսքի նմուշներ, զարգանում է երեխաների բանավոր ու գրավոր գրագետ խոսքը:

Պատմելու ուսուցումը նպաստում է կրտսեր դպրոցականների՝

1. խոսքի զարգացման, բանավոր ու գրավոր գրագետ խոսք կառուցելու կարողության ձևավորմանը,
2. բառամթերքի ձեռք բերմանը, բառապաշարի ընդարձակմանն ու հարստացմանը,
3. աշխարհընկալման, աշխարհայացքի ձևավորման, ինքնաճանաչման, ինքնագնահատման ձևավորմանը,
4. պատկերավոր և քննադատական մտածողության զարգացմանը, ստեղծագործական և մտավոր գործունեություն ծավալելու կարողությունների ձևավորմանը,
5. երևակայության զարգացմանը և ինքնուրույն աշխատելու կարողության ձևավորմանը,

ՕԳՏԱԳՈՐԾՎԱԾ ԳՐԱԿԱՆՈՒԹՅՈՒՆ

1. Բաբայան Ռ., Գրավոր խոսքի զարգացմանը նպաստող աշխատանքներ, «Նախաշավիղ», 2004, N 3-4:
2. Բահաթրյան Ա., Մայրենի լեզվի ուսուցումը տարրական դպրոցների մեջ, Թիֆլիս, 1878:
3. Գալստյան Ա. Վ., Խարազյան Ռ., Բալայան Ա., Հայոց լեզվի հարցարանների ժողովածու, Եր., Էդիթ Պրինտ, 2009:
4. Գալստյան Ա. Վ. և ուրիշներ, Ինքնուրույն ընթերցանության նյութեր (3-րդ դասարան), Եր., Էդիթ Պրինտ, 2010:
5. Գալստյան Ա. Վ. և ուրիշներ, Ինքնուրույն ընթերցանության նյութեր (2-րդ դասարան), Եր., Էդիթ Պրինտ, 2010:
6. Գյուլամիրյան Ջ. Հ., Իմ առաջին ընթերցարանը, Եր., Լույս, 1997:
7. Գյուլամիրյան Ջ. Հ., Խաղալով սովորենք, Եր., Ջանգալ-97, 2009:
8. Գյուլամիրյան Ջ. Հ., Կարդալու կարողությունների և խոսքի զարգացումը տարրական դասարաններում, Եր., Լույս, 1998:
9. Գյուլամիրյան Ջ. Հ., Հայոց լեզվի տարրական ուսուցման մեթոդիկա, Եր., Ջանգալ-97, 2009:
10. Գյուլամիրյան Ջ. Հ., Փոքրածավալ խոսք կառուցելու կարողության ձևավորման մեթոդիկան տարրական դասարաններում, «Նախաշավիղ», 2001, N 5-6:
11. Գյուրջիյան Դ., Հեքեքյան Ն., Մայրենի 4, Եր., Էդիթ Պրինտ 2010: